

Biografie Lina Landau – Salberg

Op 25 april 1881 wordt aan de Hospitalstrasse 8 in het Duitse stadje Limburg an der Lahn Lina Salberg geboren. Ze is de dochter van Moses Benzion Salberg en Gertrude Salomon.¹ Lina heeft twee zusjes en drie broertjes:

- Ferdinand (1876 - ?)
- Ida (1878 – 1928)
- Sally (1879 - 1882)²
- Lina (1881 – 1943)
- Babette (1883 – ?)
- Simon (1885 – ?)

Lina Landau - Salberg

Veel wordt Lina in haar jonge leven niet bespaard. Wanneer ze nog een baby is, sterft haar broertje Sally. Het kind wordt slechts twee jaar oud. Wanneer ze vier jaar oud is, sterft haar vader (op 26 maart 1886). Drie jaar later (op 15 april 1889) verliest Lina ook haar moeder.³

In de zomer van 1902 trouwt Lina met Louis (Levi) Landau. Ze is dan 21 jaar oud. Vlak voor haar huwelijk woont Lina in Wiesbaden. Het pasgetrouwde stel vestigt zich in het Duitse Camberg, de stad waar Levi ook geboren is op 27 mei 1874.⁴ Levi is koopman van beroep.⁵ Al snel worden hun drie kinderen geboren: dochter Hilde (17 april 1903 – New York 1984), Eric Leo (3 maart 1905 – Parijs 14 augustus 1997) en Hans Felix (13 juli 1907 – Maastricht 15 november 1973).^{6 7 8} In 1907 verhuist het gezin naar Dortmund waar ze op vier verschillende adressen wonen:

1907-1909: Weberstrasse 22

1910-1931: Kaiserstrasse 17

1932-1936: Friedenstrasse 10

1937-1938: Märkische Strasse 170.⁹

De anti Joodse maatregelen die de Duitse nazi-partij uitvaardigt in de loop van de jaren '30 gaan niet aan Lina en Levi voorbij. Net als alle Joden in Duitsland krijgen zij te maken met een verscheidenheid aan (boycot)maatregelen die er op gericht zijn de Joden uit het culturele, maatschappelijke en

¹ Persoonskaart Lina Landau – Salberg. Zie ook [Heiratsregister \(Einträge 1042-1387\) 16.05.1902-13.06.1902](#) geraadpleegd op 15 januari 2024.

² Email dr. C. Waldecker, stadsarchief Limburg a. d. Lahn d.d. 2 augustus 2023.

³ Email S. Kämpfer, Institut für Stadtgeschichte Frankfurt am Main d.d. 11 augustus 2023. Verwezen wordt naar sterfteregisters waarin [Moses](#) en [Gertrude](#) zijn opgenomen.

⁴ Email S. Kämpfer, Institut für Stadtgeschichte Frankfurt am Main d.d. 11 augustus 2023. Verwezen wordt naar de [trouwakte](#) van Lina en Levi.

⁵ Brief Stadsverwaltung Frankfurt am Main d.d. 11 augustus 2023.

⁶ Geraadpleegd op 15 november 2023 op <https://www.myheritage.nl/research/collection-20017/duitsland-ingetrokken-staatsburgerschap-en-beslaglegging-op-eigendommen-van-jewishgen?s=555700331&itemId=40674->
[&action=showRecord&recordTitle=Hilde+Schnell+%28geboren+Landau%29](#)

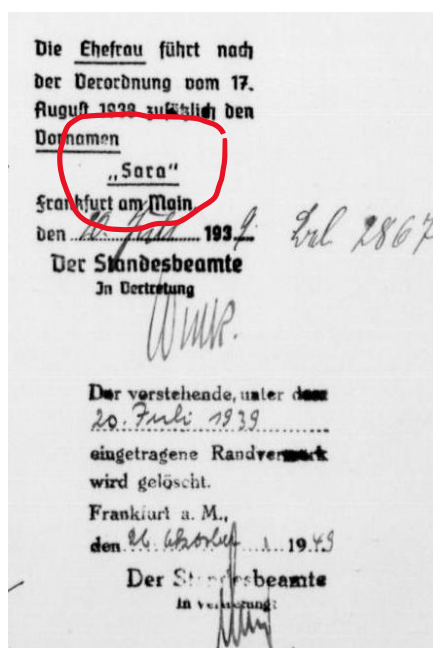
⁷ Email dr. V. Kramer, Landesarchiv Nordrhein-Westfalen d.d. 11 oktober 2023.

⁸ Sterftedatum Eric Leo gevonden op MyHeritage, geraadpleegd op 16 januari 2024 op <https://www.myheritage.nl/research/collection-14015/frankrijk-naturalisaties?itemId=921079->
[&action=showRecord&recordTitle=Erich+LANDAU](#)

⁹ Email K. Wojatzek, stadsarchief Dortmund d.d. 5 oktober 2023.

economische leven te verdringen. Duitsland is niet langer een veilige thuishaven. Tijdens de Kristallnacht van 9 op 10 november 1938 worden Levi en zijn broer Moritz gevangen gezet in een politiecel in Dortmund. Pas na drie weken, op 1 december 1938, worden ze vrijgelaten.¹⁰

Inmiddels is Levi mede-eigenaar van het bedrijf *Moritz Eppinghausen*, een winkel in o.a. manufacturen en textiel in Dortmund. De andere mede-eigenaren zijn Levi's broer Moritz en zijn schoonzoon (de eerste echtgenoot van Hilde) Leo Seewald.¹¹ Het bedrijf wordt op 29 december 1938 geliquideerd op grond van de *Verordnung zur Ausschaltung der Juden aus dem deutschen Wirtschaftsleben*.¹² Levi raakt als gevolg daarvan werkeloos.

Wanneer op 17 augustus 1938 de *Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen* wordt uitgevaardigd, wordt Lina vanaf 20 juli 1939 gedwongen de extra voornaam "Sara" te gebruiken.¹³

Waarschijnlijk zijn de anti Joodse maatregelen voor de kinderen van Lina en Levi aanleiding om naar het buitenland te vertrekken. Eric vertrekt in 1934 naar Marokko, verblijft in 1937 kort in Palestina en keert weer terug naar Marokko.¹⁴ Hans Felix vestigt zich in 1935 in Palestina om vandaar uit in 1936 naar Nederland te komen. In december 1937 woont hij samen met zijn vrouw Irene Sommer aan de Eburonenweg 48 in Maastricht.¹⁵ In 1939 vertrekt hij naar de Verenigde Staten maar komt terug naar Nederland waar hij in 1942 onderduikt in Valkenburg.¹⁶ Hilde wordt weduwe, hertrouwt met Henry Schnell en vertrekt met hem in 1939 naar de Verenigde Staten.¹⁷

Nu het leven in Duitsland (ook) voor Lina en Levi onmogelijk is geworden, besluiten ze in december 1938 naar Maastricht te vluchten. Ze trekken in bij hun zoon Hans Felix aan de Eburonenweg 48.¹⁸ Verwarrend is dat andere bronnen aangeven dat Lina en Levi enkele maanden later in Casablanca, Marokko, verblijven aan de 115 Avenue d' Amade.¹⁹ Hun keuze voor Casablanca is geen toevallige; hun

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Deze Verordening bepaalde dat Duitse en stateloze Joden alleen "zulke voornamen mogen krijgen die worden genoemd in de door de Rijksminister van Binnenlandse Zaken uitgegeven richtlijnen over het voeren van voornamen" (artikel 1) en dat alle Joden die niet zo'n voornaam hadden als extra voornaam de naam Sara (voor vrouwen) of Israel (voor mannen) moesten aannemen (artikel 2).

¹⁴ Email dr. V. Kramer, Landesarchiv Nordrhein-Westfalen d.d. 11 oktober 2023.

¹⁵ HCL, woningregister 1920 – 1949, microfiche nr. 1967.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Persoonskaart Lina. Zie ook HCL, woningregister 1920 – 1949, microfiche nr. 1967.

¹⁹ Algemeen Rijksarchief Brussel, vreemdelingendossier nr. A175.335, visumaanvraag 1939.

zoon Eric woont er inmiddels samen met zijn echtgenote Perla Malka.²⁰ Niettemin blijft het gissen met welke intentie ze naar Casablanca gingen. Wilden ze hun zoon te bezoeken? Wilden ze deze plek als springplank gebruiken om naar België te geraken en er een veilige onderduikplek te vinden? In april 1939 diene Lina en Levi vanuit Casablanca namelijk een verzoek in voor een toeristenvisum voor een verblijf in België voor zes weken. Op de visumaanvraag vermelden ze dat ze een vriend willen bezoeken. Maar de Belgische autoriteiten wijzen hun aanvraag af vanwege het vermoeden dat Lina en Levi Joodse vluchtelingen zijn.²¹ Vast staat dat Levi en Lina van 1938 tot in 1943 staan ingeschreven op diverse adressen in Maastricht waar ze overigens steeds maar relatief kort wonen. Medio september 1939 verlaten ze de Eburonenweg en gaan dan wonen aan de Alexander Battalaan 32. In juni 1940 -een dikke maand na de capitulatie van Nederland- keren zij terug naar de Eburonenweg 48 van waaruit zij 10

Levi Landau

maanden later -we schrijven 18 april 1941- vertrekken naar de Sint Pieterstraat 2.²² Dan overlijdt op 4 maart 1942 Levi op 67 jarige leeftijd.²³ Lina is dan 60 jaar. Op haar Joodse Raad kaart staat vermeld dat ze weliswaar een zenuwachtige indruk maakt, maar toch nog flink is. Haar gezondheid wordt als “tamelijk goed” omschreven.²⁴ Een klein jaar na Levi’s dood krijgt Lina via de Joodse Raad Maastricht, van de *Sicherheitsdienst* (SD) de opdracht de woning aan de Sint Pieterstraat te verlaten en in te trekken bij de weduwe Clara Willems-Heijman aan de Henri Goovaertsweg 3.²⁵ Op dit adres waren ook Simon de Vries, Karel en Anna Soesman-Pool en de weduwe Cohn-Biesenthal ondergebracht in opdracht van de SD.²⁶ Net als Lina waren zij Joden die vanwege hun bejaarde leeftijd (nog) niet naar Westerbork waren gedeporteerd. Met het oog op wat komen zou, was het voor de SD praktisch dat de laatste legaal in Limburg verblijvende Joden zoveel mogelijk op één adres

verbleven. De provincie zou namelijk in het voorjaar van 1943 *Judenfrei* worden gemaakt. De laatste legaal in Limburg verblijvende Joden moesten dus vertrekken en zich in april 1943 melden in kamp Vught.²⁷

²⁰ Eric en Perla krijgen drie kinderen: Roger, Loulou en Jean-Louis. Zie overlijdensadvertentie Hans Felix in Nieuw Israëlitisch Weekblad van 23 november 1973, geraadpleegd op 22 november 2023 https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=%22Hans+Felix%22&cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2206-01-1973%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2222-12-1973%22%29&redirect=true&sortfield=date&identifier=ddd:010873804:mpeg21:a0071&resultsidentifier=ddd:010873804:mpeg21:a0071&rowid=3. Zie ook website legifrance geraadpleegd op 4 september 2023 op <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000006938748>

²¹ Brief van 19 april 1939 afkomstig Belgische rijksoverheid aan het Consulat Général de Belgique in Casablanca. Zie ook Algemeen Rijksarchief Brussel, vreemdelingendossier nr. A175.335.

²² Persoonskaart Lina Landau – Salberg.

²³ Overlijdensakte Levi Landau geraadpleegd op 16 januari 2024 op www.familysearch.org.

²⁴ Joodse Raad kaart Lina uit de Arolsen Archives, geraadpleegd op 15 oktober 2023 op <https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/130326852?s=Lina%20Landau&t=2574983&p=4>

²⁵ HCL, GAM Gemeentepolitie, 20108A1739 lijst Joodsche Raad van 10 april 1943.

²⁶ Simon de Vries en Lina waren verre (aangetrouwde) familie van elkaar. Lina’s zoon Hans Felix huwde met Irene Sommer. Irene’s broer Paul was getrouwd met Caroline de Vries, de kleindochter van Simon. Simon krijgt in 2024 ook een struikelsteentje in Maastricht. Ook zijn biografie staat op de website van de Stichting Struikelsteentjes Maastricht.

²⁷ Tegelijkertijd heeft het er alle schijn van dat de Duitse bezetter hoogbejaarde Joodse mensen nog even met rust liet. Zo verbleven Lina’s huisgenoten Simon de Vries en de dames Soesman-Pool en Cohn-Biesenthal eind april ’43 nog steeds aan de Henri Goovaertsweg 3. De hoogbejaarde Joden die niet naar Vucht hoefden, werden uiteindelijk overgebracht naar een klooster aan de Gasthuisstraat 19 in Meerssen overgebracht. Vandaaruit

Lina besluit onder te duiken en komt in maart 1943 terecht in Etterbeek, Brussel. Samen met 10 anderen, waaronder drie familieleden, zit ze opeengepakt in een kleine kamer.²⁸ Daar wordt zij op 23 mei 1943 door de Gestapo gearresteerd. Hans Felix hoorde na de oorlog van een mede-onderduiker dat zijn moeder zich tegen haar arrestatie verzette en daarbij ernstig is mishandeld. Lina raakt dusdanig gewond dat ze naar het ziekenhuis van Sint Gillis in Brussel wordt gebracht.²⁹ Daar overlijdt ze twee dagen later, op 25 mei 1943, aan de gevolgen van de mishandeling. Lina wordt begraven op de begraafplaats in Etterbeek.³⁰

Alle drie de kinderen van Lina en Levi overleven de oorlog. Hans Felix verhuisde met zijn echtgenote Irene Sommer in februari 1949 van Valkenburg naar de Brusselsestraat 87a in Maastricht.³¹ Zoals aangegeven woonde Hilde al sinds 1939 de Verenigde Staten. Eric Leo verbleef nog geruime tijd in Casablanca – in ieder geval tot in 1954. Uiteindelijk verhuisde hij naar Parijs waar hij ook sterft.³²

Rechtsherstel

Als erven van Lina maakten de kinderen na de oorlog aanspraak op een compensatieregeling die Lina toekwam op grond van de Duitse federale wet inzake de schadevergoeding voor slachtoffers van nationaal-socialistische vervolging. De wet kende schadevergoeding toe aan personen die tussen 30 januari 1933 en 8 mei 1945 om politieke, raciale, religieuze of ideologische redenen werden vervolgd. Pas begin februari 1958, een kleine 14 jaar (!) na de Duitse capitulatie, ontvingen zij in totaal 1.800 Duitse mark.³³

Levi had bij leven nogal wat bezittingen zoals een postzegel- en muntenverzameling. Die werden hem in de jaren '30 allemaal ontnomen. Ook leed Levi (en bijgevolg zijn erfgenamen) vermogensschade. Zijn banktegoeden werden afgenomen en van naar het buitenland gesluisd geld bleef een groot deel aan de strijkstok hangen.³⁴ Verder stelden de erfgenamen na de oorlog dat de drie eigenaren van *Moritz Eppinghausen* hadden afgesproken dat bij het overlijden van één of meerdere van hen, de echtgenote(s) van de overledene(n) nog vijf jaar bij het bedrijf betrokken zouden blijven en de financiële vruchten daarvan gedurende deze periode konden blijven plukken.³⁵ Vanwege de gedwongen liquidatie van het bedrijf kon deze afspraak nooit worden nageleefd. De erven hebben jarenlang geprocedeerd om hun schade vergoed te krijgen. De zaak sleepte voort tot (in ieder geval) 1977.

werden ze een jaar later alsnog gedeporteerd en vermoord. Dat overkwam Benjamin Holländer, zie zijn biografie elders op deze website.

²⁸ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, K104, Regierung Arnsberg, Staatsarchiv Münster, Wiedergutmachung nr. 161 404, verklaring Hans Felix Landau d.d. 15 januari 1958.

²⁹ Algemeen Rijksarchief Brussel, vreemdelingendossier nr. A175.335.

³⁰ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, K104, Regierung Arnsberg, Staatsarchiv Münster, Wiedergutmachung nr. 161 404, brief Rode Kruis België d.d. 9 oktober 1946.

³¹ Regionaal Historisch Centrum Limburg, Woningregister Maastricht.

³² Geraadpleegd op 16 januari 2024 op <https://www.myheritage.nl/research/collection-14015/frankrijk-naturalisaties?itemId=921079-&action=showRecord&recordTitle=Erich+LANDAU>

³³ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, K104, Regierung Arnsberg, Staatsarchiv Münster, Wiedergutmachung nr. 161 404, besluit Regierungspräsident Arnsberg d.d. 28 februari 1958.

³⁴ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, K104, Regierung Arnsberg, Staatsarchiv Münster, Wiedergutmachung nr. 161 404, brief Moritz Landau d.d. 27 juni 1939.

³⁵ Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, K104, Regierung Arnsberg, Staatsarchiv Münster, Wiedergutmachung nr. 161 404, brief Hilde Schnell d.d. 17 maart 1958 en brief advocaten erfgenamen Lina d.d. 31 maart 1958.

Al met al was het rechtsherstel een langdurig en moeizaam en teleurstellend proces.